

KLASSIKKO II: ADAM SMITH (1723–1790)

AATAMIN NÄKYMÄTÖN KÄSI

Edellisellä kerralla esitellyt Bernard Mandevillen ”mehiläissatu” vuodelta 1723 oli ilmestyessään skandaali, jota kirottiin saarnastuoleista ja poltettiin toreilla. Adam Smithin teos *The Theory of Moral Sentiments* (Oxford University Press 1976) sisältää paljolti samoja ajatuksia. Se herätti kuitenkin ilmestyessään vuonna 1759 laajaa ihastusta – jopa piispojen keskuudessa. David Hume kirjoittikin kiusoittelevasti ystävänsä Smithille, että kirjassa pitää olla jotain pahasti vialla, kun tällaiset ”taikauskon tukipylväätkin” sitä kilvan ylistävät.

Adam Smithin tunnetuin teos ”Kansakuntien varallisuus” (*The Wealth of Nations*, 1776) on ns. poliittisen taloustieteen peruskivi. Sana ”poliittinen” voi tässä olla kuitenkin harhaanjohtava, parempi käänös olisi ”yhteiskunnallinen taloustiede”. Mutta Smithiä voitaisiin sanoa myös ”yhteiskunnallisen psykologian” isäksi. Hänen teoksensa moraalityhteistä on juuri tätä.

Smithin mielestä ihmisluonto (human nature) on pysyvä, kaikille kulttuureille ja aikakausille yhteinen. Aatelinen kantaa sielussaan samaa ihmisluontoa kuin halvin työ-

mies tai vieraiden kulttuurien villi-ihminen. Luonto on suunnitellut ihmislajiin sosiaalisia tunteita ja motiiveja, joita ilman ei yhteiskunta olisi mahdollinen.

Smith on empiristi, hän esittää aina väitteidensä tueksi havaintoja. Toisaalta hän sanoo ihmistä itsekkääksi. Jos ihminen lukee lehdestä, että maa nielaisi Kiinan miljoonine asukkaineen, tieto kauhistuttaa häntä hetken, mutta kohta hän jo pohtiikin, miten asia vaikuttaa teepaketin hintaan. Ja ellei lukija satu olemaan teekauppias, hän nukkuu yönsä hyvin. Mutta, jos tuo ihminen tietää, että hän on seuraavana päivänä tapaava lääkäriin, joka leikkaa pikkuisen palan tulehtuneesta pikkurillistä, silloin uni ei tulekaan silmään. Toisaalta Smith on huomannut, että liikutemme kyyneliin asti nähdessämme meille tuntemattoman hääparin astelevan kirkon ovesta, vaikka meillä ei ole tapahtumassa mitään pyydettyä. Smithin ihminen on siis myös myötätuntoinen ja hyveellinen.

Kyseessä ei kuitenkaan ole ristiriita. ”Moraalityhteet”-kirjan luvussa ”Järjestyksestä jolla Luonto suosittelee meitä helimään ja huolehtimaan toisis-

ta” Smith selittää, että Luonto on jakanut tunteidemme ja kiintymyksemme kohteet varsin epätasaisesti. Ensin suosimme itseämme, sitten tulevat lähisukulaiset, joihin olemme kiintyneet, ystävämmme jne. Smith on havainnut myös, että sukulaisten kiintymyssuhteet ovat epäsymmetrisiä. Jos meillä on pieniä lapsia, niin tunteemme suosivat niitä enemmän kuin omia vanhempiamme. ”Sillä Luonnon silmissä” lapsemme on arvokkaampi kohde kuin vanhus, jolta ei ”ole mitään odotettavissa”.

Smithin suuri tavoite oli yhdistää – modernisti sanottuna – psykologia, sosiologia, kulttuuritutkimus, historia ja kansantalous yhdeksi kokonaisuudeksi.

Smithille ”Luonnon suunnitelma” tai kapitalistisen talouden ”näkömätön käsi” eivät ole mitään mystisiä olioita. Karl Marx on Smithin kuuluisin oppilas, jonka kaikki järkevät ajatukset kapitalismista, lisäarvosta, luokkien välisistä ristiriidoista ja historian kehityksestä ovat oleellisesti kotoisin ”Kansakuntien varallisuudesta” – myös kuuluisa ”materiaalinen historiankäsitelmä”. Smith on kuitenkin huomattavasti monipuolisempi yhteis-

kuntatieteilijä kuin Marx, jonka käsitys ihmisluonnosta rajoittuu muutamaankin hämääväseen lauseeseen.

On väitetty, että kaikki Darwinia varhaisemmat yritykset vastata kysymykseen, "mitä on ihminen", ovat arvottomia ja ansaitisivat vain armeliaan unohtuksen. Adam Smithin kohdalla tämä on väärä tuomio. Tästä todistaa muun muassa se, että suomalaisen sosiologian perustaja Edward Westermarck näytti omista tutkimuksissaan keskenään Smithin "moraalitunteet" ja Darwinin luonnonvalinnan hyvin menestyksekkäästi.

Adam Smithin nimen näkee usein yhdistettävän sydämettömään markkinavoimien palvontaan. Tämä on virhe ja väärä todistus. "Kansakuntien varallisuudessa" Smith varoittaa meitä uskomasta kapitalistien puheisiin, koska heidän etunsa ei ole koskaan täysin sama kuin yhteiskunnan etu. Vastaavasti: "koska kansakuntien enemmistö on aina työväkeä, niin työväen elinolojen parantaminen ei koskaan voi olla yhteiskunnan etujen vastaista". Ja jotain kuvaa sekin, että "Moraalitunteissa" on kokonainen luku ihmisluontomme rumimmasta piirteestä otsikolla "Taipumuksestamme ihailta rikkaita ja mahtavia ja halveksia tai lyödä laimin köyhiä ja alhaisia".

*

Päivän teksti on "Moraalitunteet"-kirjan luvusta, jossa Smith väittää, että tunneemme synnynnäistä viehätystä hyödyllistä täydellisyyttä kohtaan. Taskukello, joka mittaa päivän pituuden minuuttien tarkkuudella, menettää viehätöksensä

heti kohta, kun tarjolla on sekuntien tarkkuudella käyvä kello. Ja uutuus hankitaan, vaikka se olisi viisi kertaa kalliimpi, ei siksi, että sen omistaja haluaisi olla elämässään entistä täsmällisempi, vaan siksi, että hän hurmaantuu kellon täydellisyydestä.

Max Weberin mukaan "protestanttinen etiikka" – irratiionaali ja itsetarkoituksellinen säästäväisyys ja ahkeruus – on perimmiltään kotoisin uskonpuhdistajien teologiasta. Smith esittää vaihtoehdoisen teorian: hänen mielestään juuri ihmisluonnon irratiionaalilla täydellisyyden tavoittelulla on eräitä tahattomia kerrannaisvaikutuksia, niin yksityiseen kuin yhteiskunnalliseen elämään. Ihmiset pysyvät ahkerina, koska he haluavat aina vain täydellisempiä kelloja ja vastaavia turhuuksia. Ihmisluonto on ehtymättömän kysynnän lähde.

Weberin protestanttinen etiikka viittasi menneisiin aikoihin. Smithin kuvaama täydellisyyden tavoittelun henki on yhä keskuudessamme, täällä ja tänään! Matti Kortteinen havaitsi tutkimuksessaan Lähiö (Otava 1982), että nuoret palkansaajaperheet elivät eräänlaisessa tuonpuoleisen toivossa, "sitku"-maailmassa. Käsillä oleva raadanta ja pihistely kestetään, koska tulevassa elämässä on oleva paremmin, hienompaa ja enemmän. Projektissa eteneminen tuottaa heidän sieluihinsa "sitku"-tyytyväisyyttä. Sen ansiosta jatkuva rahapulakaan ei ole onnettomuus, sillä myös tämän pihistelyn päättyminen on suunniteltu ja laskettu ennalta.

Kortteinen sai seuraavan vastauksen kysyttyään eräältä lähiövaimolta tulevaisuuden-

suunnitelmista: "Yleensä se kaikki liittyy rahaan, koska sen ympärillä kaikki pyörii. Että koska kannattaa alkaa elää sitä niin kutsuttua hiljaiselämää, ettei kuole jo nelkyt vuotiaana sydänkohtaukseen. Siis tätä tämmöistä, että mitä kaikkea me halutaan. Ja se täytyy hankkia. Me ollaan laskettu, että 40 ikävuoteen mennessä on niinku veloilla kate. Niin, että on kaikkea mitä halutaan. Ja sit eletään rauhallisesti, että pysytään nauttimaan siitä mitä on hankittu." Tavoitteena on "iso asunto meren rannalla ja purjeverene".

Kortteinen ei näytä olevan vielä tyytyväinen vastaukseen, koska toistaa kysymyksen. Hetken mietittyään vaimo toteaa, että perheen Skannosta ostetulle – parin tonnin hintaiselle – tuolille "pitäisi saada pari".

Mutta mitä tapahtuu sitten, kun ollaan nelikymppisiä ja yksinäinen Skanno-tuoli on vihdoinkin saanut seuraa? J. P. Roosin elämäkertatutkimuksessa "Suomalainen elämä" (SKS 1987) kerrotaan "Risto Kiviharjusta", joka on saanut elämältään kaiken sen, mistä Kortteisen tutkimassa lähiössä vasta haaveiltiin. Mutta Risto ei olekaan onnellinen! Roosin analyysin mukaan Risto on itse ohjaamansa näytelmän traaginen sankari: "Elämä on ahdistavassa järjestyksessä. Mutta järjestyksen sotkeminen pelottaa". Risto on itse itselleen pystyttämänsä "onnellisuusmuurin vanki". Minusta tuntuu, että Adam Smith ymmärtää oikein hyvin, jopa paremmin kuin J. P. Roos, millaisen harhan vallassa Risto Kiviharju on elämänsä parhaat vuodet viettänyt.

HEIKKI SARMAJA

KAUNEudesta, JONKA HYÖDYLLINEN ILMIASU ANTAA KAIKILLE IHMISKÄDEN TUOTTEILLE, SEKÄ TÄLLÄISEN KAUNEUDEN LAAJAKANTOISISTA SEURAUKSISTA

Köyhänkin miehen poika, johon Taivas vihassaan on istuttanut hieman kunnianhimoa, saattaa ryhtyä katselemaan ympärilleen ja alkaa ihaila rikkaiden elämää ja oloja. Hän havaitsee isänsä mökin pieneksi ja itselleen kelpaamattomaksi asunnoksi. Ja niin alkaa nuorukainen elätellä haavetta, kuinka mieluisaa olisikaan asua palatsissa. Hän havahtuu huomaamaan, kuinka ikävä on kulkea jalkamiehenä, eikä häntä kohta huvita hevosella ratsastaminenkaan. Hän katselee, miten ylemmät kulkevat hevospeleillä, ja niin hänkin kuvittelee, että juuri sellaisissa hänkin liikkuisi kaikkein mukavimmin. Hän tietää olevansa luonnostaan laiska ja välttävänsä, jos vain mahdollista, jopa senkin vaivan, joka ihmiselle koituu oman itsensä palvelemisesta. Siksi hän järkeilee, että joukko palvelijoita säästäisi varmaan monenlaiselta rasitukselta ja vaivalta. Nyt hän alkaakin jo olla vakuuttunut, että jos vain tällaisia asioita saisi hankittua, niin sitten olisi aika levähtää paikoillaan. Hän vain nauttisi olostaan ja asemastaan onnellisena ja rauhallisina mielin.

Näin on tämä etäisen ja tulevan autuuden ajatus saanut hänet kokonaan valtaansa. Haihattelussaan hän kuvittelee jossakin olevan maailman, jossa elämä on aivan ylivertaista, ja päästäkseen sinne hän nyt omistaa koko elämänsä rikkauten ja loiston tavoitteluun. Saavuttaakseen nämä elämän mukavuudet alistaa hän itsensä heti ensimmäisenä vuonna,

tai oikeastaan jo ensimmäisenä kuukautena, suurempaan ruumiin räähkäämiseen ja mielenrauhansa kiusaamiseen, verrattuna siihen, mitä hän koko elämänsä aikana olisi joutunut kärsimään sen takia, että olisi ollut näitä mukavuuksia kokonaan vailla. Nuorukainen ryhtyy nyt opettelemaan työllä ja vaivalla taitoja johonkin kunnioitettuun ammattiin. Ja sinnikkään ahkerasti hän nyt yötä päivää ahkeroi saavuttaakseen kilpailijoitaan paremmat taidot valitsemassaan ammatissa. Seuraavaksi hän ponnistelee kaikin tavoin julistaakseen maailmalle näitä uusia taitojaan, ja yhtäläisellä uutteruudella käy hän käsiksi kaikkiin tarjolla oleviin tehtäviin. Hän ryhtyy liehittämään, ei vähempää kuin koko ihmiskuntaa: hän palvelee niitä, joita vihaa, ja nöyristelee niitä, joita halveksii.

Koko elämänsä ajan hän vaalii ajatusta, että jossakin tulevaisessa on tekemällä tehty hienon hieno lepo ja rauha. Päämäärä, jota hän ei ehkä loppujen lopuksi ole koskaan saavuttava mutta jonka takia hän uhraa todellisen mielenrauhansa – mielenrauhan, joka olisi ollut hänen ulottuvillaan elämänsä jokaisena hetkenä. Ja kun hän elämänsä ehtoolla vanhuksena sen kaiken lopulta saavuttaa, onkin hän vain huomaava, että sellainen vauras elämä ei ole missään suhteessa tavoiteltavampi kuin se vaatimaton elämän turva ja tyydytys, jonka hän aikoinaan taakseen jätti. Vasta siellä, elämänsä viimeisellä rannalla, ruumis

työn ja sairauksien kuluttamana, mieli täynnä katkeria ja kiukustuttavia muistoja niistä tuhansista vammoista ja pettymyksistä, joita hänen ilkeät vihollisensa ovat hänen tielleen asettaneet, hän vihdoin oivaltaa, että kaikki rikkaus ja komeus ovatkin pelkkiä turhanpäiväisiä ja hyödyttömiä helyjä, jotka eivät anna mielenrauhaa tai ruumiinlepoa enempää kuin rasiallinen kynsinipistimiä ja korvalusikoita sille, joka rakastaa tällaisia leluja.

Rikkaudesta ja komeudesta, aivan kuten rikkamastakin, on enemmän haittaa kuin niistä mahdollisesti koituvaa hyötyä. Eikä vauraudella ja turhilla pikku kapineilla ole oikeastaan muuta eroa kuin se, että edellisistä koituvat mukavuudet ovat helpommin havaittavissa kuin jälkimmäisistä. Palatsit, puutarhat, hevospelit ja vallasväen palveluskunta ovat kaikki asioita, jotka tarjoavat jokaisen helposti ymmärtämiä mukavuuksia, eikä sellaisten hallitsijan tarvitse erityisesti osoittaa, mihin sellaisia käytetään. Aivan omin päin havaitsemme, missä niiden viehätys piilee, ja ylistämme sitä tyydytystä, jota ne omistajalleen antavat. Mutta sellaisen esineen kuin hammastikun, korvalusikan tai kynsinipistimien ja vastaavien kojeiden mieltä kiehtoivat ominaisuudet tai tarjoamat arvokkaat palvelut eivät ole aivan itsestään selviä, ja siksi emme osaa yhtä lailla ymmärtää sellaisten omistajan onnea. Siksi sellaiset pikku kapistukset ovatkin vähemmän sopivia turhamaisuuden harjoittami-

seen kuin rikkautta ja mahtia osoittavat suurenmoiset asiat, jotka ovatkin tähän tarkoitukseen mitä sopivimpia ja tyydyttävät ihmisen luontoon kuuluvan rakkauden tehdä ero itsensä ja muiden välillä. Mutta yksin autiolla saarella asuvalla saattaisi olla toisenlaiset arvelut siitä, kumpi on loppujen lopuksi tähdellisempi onnen ja mukavuuden kannalta: palatsi vai rasia täynnä mainittuja pikkukapineita. Jos kertomuksemme henkilö asuisi yhteiskunnassa, valinta ei olisi vaikea, koska silloin, kuten yleensäkin, ihminen antaa enemmän arvoa sille, millaisia tunteita hän herättää muiden silmissä, ja on enemmän huolissaan siitä, mitä muut hänestä ajattelevat, kuin siitä, miltä asiat näyttävät hänen omalta kannaltaan.

Jos sen sijaan ryhdymme tutkimaan sitä, miksi ihminen on niin taipuvainen ylentämään rikkaiden ja mahtavien elämisen ehdot niin kovin korkealle, saatamme huomata, että emme suinkaan ihaile sitä helppoutta ja mukavuutta, joita arvelemme heidän vaurautensa esineiden heille nautinnoksi hankkivan, vaan ihastelemmekin niitä lukemattomia kekseliäisyyden tuotteita, jotka antavat heille elämän iloja ja nautintoja. Saattaa olla, että se, joka tarkastelee rikkaiden elämää, ei edes kuvittele rikkaiden olevan muita ihmisiä onnellisempia, vaan hänen mielensä kiinnittyy ennemminkin juuri näihin rikkaiden omistamiin onnellisuuden esineisiin. Ja ihailun ja kadehtimisen perimmäisenä lähteenä ovatkin näiden mukavuuden välineiden täydellisyys ja sopivaisuus juuri niihin tehtäviin, joihin ne on keksitty ja tarkoitettu.

Mutta sellaisen silmissä, jota

sairaus painaa ja vanhuus vaivaa, katoavat turhuuksien suurenmoisuus ja tyhjän ylpeyden uljaus. Ne, jotka ovat tällaisia vastoinkäymisiä kokeneet, eivät enää suosittelekaan kenellekään näitä heitä itseään aikoinaan vallassaan pitäneitä vaivalloisia pyrkimyksiä. Sydämessään kiroavat he silloin kunnianhimoaan ja turhaan kaipaavat he takaisin nuoruuden laiskoja ja huolettomia aikoja, elämäniloja, jotka ovat iäksi kadotetut. Silloin kaipaavat he nuoruuttaan, jonka he typeryydessään uhrasivat sellaiseen, mikä ei voi kuitenkaan antaa ihmiselle koskaan todellista tyydytystä, ei edes silloin kun tuo päämäärä saavutetaan. Vasta silloin hän huomaa, mitä hänen onnestaan oikeasti puuttuu, ja valta sekä rikkaus alkavat näyttää siltä, mitä ne todellisuudessa ovatkin: pelkiltä valtaisilta paljon työtä vaatineilta ja tekemällä tehdyiltä koneistoilta, joiden tarkoitus on vain tuottaa muutama tyhjänpäiväinen elämisen helppous omistajalleen.

Tällainen koneisto sisältää hienon hienoja ja ihmeellisiä jousia ja rattaita, joita täytyy pitää järjestyksessä ja jatkuvasti tarkkailla mutta jotka kuitenkin kaikesta huolenpidosta huolimatta ovat hetkenä minä hyvänsä vaarassa särkyä pirstaleiksi haudatakseen runioihinsa niiden onnetoman omistajan. Rikkauudet ovat vain valtava rakennus, jonka pystyttämiseen menee kokonainen ihmisen ikä ja joka uhkaa alati musertaa painollaan asukkaansa. Ne ovat rakennuksia, jotka pystyssä pysyessäänkin ovat kelvottomia antamaan suojaa säältä ja myrskyltä, vaikka saattavatkin antaa omistajalleen joitakin vähäisiä

mukavuuksia. Ne pitävät loitolla vain kesäisen sadekuuron, mutta päästävät sisään talven myrskyt. Ja loppujen lopuksi nämä suuret rakennukset jättävät asukkaansa yhtä alttiiksi, jollei enemmänkin, huolille, peloille, murheille, taudeille, vaaroille ja kuolemalle.

*

Mutta vaikka tämä synkkämielinen filosofia, joka sairauden tai murheen iskiessä on niin tuttua meille kaikille, riistääkin kaiken arvon näiltä ihmisen mielihalujen suurenmoisilta kohteilta, niin onnekkaimmissa ruumiin ja sielun voimissa emme lyö laimin mieltymystämme mainittuihin asioihin. Mielikuvituksemme, joka kärsimyksen ja surun vallassa ollessaan näyttää kääntyvän ja kiertyvän itsemme ympärille, haluaa taas hyvinä ja vauraina aikoina valloittaa itselleen kaiken mahdollisen ympäristään.

Meidän tulisi olla kiitollisia, että Luonto pakottaa meitä tällä tavoin. Sillä juuri tämä oman itsemme pettäminen on se, mikä herättää ja pitää yllä ihmiskunnan taloudellisen puuhakkuuden ahkeraa liikettä. Juuri tämä seikka sai ihmiset alkujaan viljelemään maata, rakentamaan taloja, perustamaan kaupunkeja ja valtakuntia, keksimään ja parantamaan uusia taitoja ja tieteitä, jotka jalostavat ja kaunistavat ihmisen elämää. Samalla tämä kaikki on muuttanut koko maapallomme kasvot: synkät ja koskemattomat metsät ovat muuttuneet miellyttäväksi ja hedelmällisiksi viljelysmaiksi, tunteettomat ja mitään tuottamattomat valtameret ovat

muuttuneet uusiksi elämäntarpeiden lähteiksi ja suuriksi valtateiksi, jotka yhdistävät maailman kaikkia kansoja toisiinsa. Ihmiskunnan työ on pakottanut maan moninkertaistamaan luontaisen hedelmällisyytensä ja siten pitämään yllä yhä suurempaa väenpaljoutta.

Ylpeä ja kovasydäminen maatalon isäntä katselee laajoja viljavainioitaan, ikään kuin hänen ainoana halunaan olisi ahmia mielikuvituksessaan koko tämä pellon kantama sato. Eikä hänen mieltään paina vähääkään, kärsiikö hänen lähimmäisensä puutetta vai ei. Tunnettu kansanviisaus ”silmät ovat vatsaa suuremmat” kuvaa liioittelematta ja sattuvasti tuollaista isäntää. Se, mitä isännän vatsaan mahtuu, on pienen pientä verrattuna hänen pohjattomiin mielihaluihinsa, sillä eihän hänen vatsansa vedä sen enempää kuin köyhimmän maatyöläisen kään.

Näin ollen on isäntä pakotettu, ja mitä viekkaimmalla tavalla, jakamaan yli jäävän viljan kaikkien niiden kesken, jotka tuottavat paitsi sen vähän osan sadosta, jonka isäntä käyttää itsensä hyväksi, myös pitävät yllä sen palatsin, jossa tuo vähäinen määrä kulutetaan. Isäntä joutuu näin jakamaan ylimääräisen kaikkien niiden kesken, jotka varustavat ja pitävät järjestyksessä kaikki ne moninaiset maailman turhuudet, jotka ovat ylhäisiä palvelemissa. Mutta ohessa saavat monet ihmiset, juuri isäntänsä ylellisyyden ja mielioikkujen ansiosta, oman osansa välttämättömistä elämän välineistä ja saavat sen näin varmemmin kuin jos vain luottaisivat isännän inhimillisyyteen tai oikeudentuntoon. Maape-

rän tuotto elättää kaikkina aikoina niin paljon väestöä kuin suinkin jaksaa ruokkia. Rikkaat valitsevat vain keon päältä sen, mikä on arvokkainta ja mieluisinta. Rikkaat kuluttavat vain vähän enemmän kuin köyhät. Huolimatta rikkaiden luontaisesta itsekkyydestä ja ahneudesta ja ainaisesta oman mukavuutensa ajattelemisesta – ja huolimatta siitä, että he teettävät töitä tuhansilla ihmisillä ainoana tarkoituksenaan tyydyttää omia määrättömiä ja turhanpäiväisiä mielihalujaan – joutuvat rikkaat kuitenkin jakamaan köyhien kanssa kaiken taloudellisten parannusten tuoton.

Tällaisen näkymättömän käden ohjaamana rikkaat joutuvat tekemään lähes samanlaisen elämän välttämättömyksien jakamisen, kuin tehtäisiin sellaisissa oloissa, joissa maaperä olisi jaettu yhtä suuriin osuuksiin kaikkien maan asukkaiden kesken. Tällä tavoin, kokonaan ilman omaa aikomustaan ja asiasta mitään aavistamatta, edistävät rikkaatkin yhteiskunnan yleistä etua ja antavat näin eväät ihmislajin lisääntymiselle. Kun Sallimus aikoinaan jakoi kaiken maan vain harvojen aatelisherrojen kesken, ei se unohtanut tai hylännyt niitäkään, jotka näyttivät tässä maanjaossa jääneen kokonaan ilman. Nämä ihmisistä vähäpätöisimmätkin saavat tällä tavoin nauttia osuutensa maan tuotosta ja muista oikean ja aidon inhimillisen onnen ehdoista. Eivätkä köyhät ole juuri huonommassa asemassa kuin ne, jotka näyttävät olevan paljon heitä ylempänä. Sillä kaikki, mikä kuuluu ruumiin nautintoon tai mielen rauhaan, on kaikille yhteiskunnan säädyille lähes yhtä

lailla tarjolla – ja maantien penkalla päivää paistattava kerjäläinen on saavuttanut sen elämän rauhan ja täyttymyksen, jota kuninkaat keskinäisillä taisteluillaan turhaan yrittävät tavoittaa.

*

Erittäin usein tämä sama periaate, tämä sama järjestelmän rakastaminen, tämä sama kaudenudesta, järjestyksestä, ammattitaidosta ja hienouksista huolehtiminen, saa aikaan sen, että suosimme sellaisia yhteiskunnallisia järjestelyjä, joilla on taipumus edistää yleistä hyvinvointia. Kun isänmaanystävä ponnistelee jonkin yhteiskunnallisen parannuksen puolesta, ei hänen pyrkimyksensä aina suinkaan johdu myötätunnosta niitä kohtaan, jotka pääsisivät aikanaan nauttimaan uudistuksen hedelmistä. Harvoin yhteiskuntahenkinen ihminen, joka haluaa edistää maanteiden korjaamista, tuntee erityisempää inhimillistä myötätuntoa kantajia tai vauvunajajia kohtaan. Kun lainlaatija asettelee houkuttelevia palkkioita tai muita yllykkeitä auttaakseen alkun pellavatai villatehtaita, niin harvoinpa hän toimii erityisestä myötätunnosta niitä kohtaan, jotka näin saisivat halvempia vaatteita ylleen. Puhumattakaan siitä, että lainlaatija tuntisi vähääkään myötätuntoa tehtaanomistajia tai kauppiaita kohtaan. Yhteisten asioiden hoitamisen täydellisyys, kaupan ja teollisuuden laajentaminen ovat sinänsä yleviä ja suuremmoisia päämääriä, joiden pohdiminen tyydyttää mieltämme, ja meitä kiinnostaa kaikki, mikä vain suinkin voi edistää sellaisien päämäärien saavut-

tamista. Hallitsemisen hienous ja talouden laajentaminen ovat osa mahtavaa hallintojärjestystä, ja niiden avulla yhteiskuntakoneen rattaat näyttävät liikkuvan vakaammin ja sujuvammin. Meitä miellyttää katsella sellaisen kauniin ja suuremuisen järjestyksen täydellisyyttä, ja harmistumme kovin, mikäli emme saa puuttua kaikkiin niihin asioihin, jotka vain hiukankin näyttävät häiritsevän tai rasittavan koneiston säännöllistä liikettä.

Olivatpa perustuslait tai hallitusmuodot mitkä tahansa, niitä on pidettävä arvossa vain siinä määrin, kuin ne pystyvät edistämään niiden ihmisten onnea, jotka elävät niiden alaisuudessa. Mitään muuta hyötyä tai päämäärää ei niillä ole. Mutta koska olemme taipuvaisia innostumaan järjestyksestä ja rakastamme taidokkuutta ja hienouksia, olemme me varsin taipuvaisia pitämään keinoja arvokkaampina kuin päämääriä. Intoilussamme lähimmäistemme onnellisiksi tekemisessä on usein kyse enemmän halusta tehdä hienot ja kauniit järjestelyt vieläkin täydellisemmiksi kuin mistään ilmeisestä huolesta niitä asioita kohtaan, joista lähimmäisemme oikeasti iloitsevat tai kärsivät. Historia tuntee miehiä, jotka ovat osoittaneet suurta kiinnostusta yhteisiin asioihin mutta jotka eivät muutoin ole osoittaneet välittävänsä paljoakaan ihimillisyyden tunteista. Ja toisin päin: on ollut myös sellaisia, jotka ovat muutoin mitä ihimillisimpiä mutta joilta puolestaan on puuttunut täysin yhteiskunnallinen henki. Varmasti jokainen voi löytää ystäviensä keskuudesta esimerkkejä kummastakin ihmislajista. Kenelläpä olisi ollut

vähemmän ihimillistä myötätuntoa – ja samalla enemmän yhteiskunnallista intoa – kuin niin suuresti ylistetyllä Moskovan lainlaatijalla Pietari Suurella? Ja vastakohtana edelliselle löytyy seurallinen ja niin hyvántahtoinen Ison-Britannian kuningas Jaakko Ensimmäinen, sillä hänellä ei näytä olleen minkäänlaista toinelaisuutta sen enempää valtakuntansa etuja kuin kunniaakaan kohtaan.

Mitäpä jos edessämme olisi ihminen, jolla ei olisi sydämessään rahtuakaan kunnianhimoa, ja tehtäväksemme annettaisiin herättää hänet ahkeruuteen ja tarmokkuuteen. Hänelle ei hyödyttäisi kuvata rikkaiden ja mahtavien onnea sen enempää kuin kertoa, että rikkaat ovat yleensä suojassa niin sateelta kuin paahteeltakin tai harvoin kärsivät nälästä tai kylmästä ja harvoin rasittavat itseään liiaksi tai kärsivät puutetta, sillä tuo ihminen saattaisi pysyä tunnottomana kaikkein kaunopuheisimmillekin tämän lajin kehotuksille. Mutta jos todella haluaisimme onnistua, niin silloin täytyykin meidän maalata hänen silmiensä eteen rikkaiden palatsien kaikki mukavuudet ja se, miten ne on järjestetty; kuvaillaamme hänelle, mitä kaikkea rikkaiden valjakopeleihin oikein sisältyy, ja osoittakaamme hänelle, kuka ja kuinka monta kutakin virkaa oikeassa hevosvaljakossa hoitaa. Jos vaikka mikään muu ei ole tehnyt häneen vaikutusta, niin takaan, että tämä tekee. Olkoonkin niin, että kaikkien mainittujen mukavuuksien ainoana tehtävänä on vain varjella rikkaita sateelta, paahteelta, nälältä, kylmältä, puutteelta ja rasituksilta.

Aivan vastaavasti, mikäli

haluamme herättää yhteiskunnasta huolehtimisen henkeä sellaisen ihmisen sydämeen, joka näyttää olevan täysin piittaamaton oman maansa asioista, ei hänelle useinkaan maksa vaivaa kertoa niistä suurista hyödyistä, joita hyvin hallittu valtio voi tuottaa alamaistensa iloksi, eikä maksa vaivaa kertoa, miten alamaaisilla on paremmat asunnot, vaatteet tai ravinto. Tällaisten näkökohtien mainitseminen ei yleensä tee suurempaa vaikutusta. Mutta mikäli tahtoisimme todella saada tuollaisen pään kääntymään, niin hänelle pitäisi kuvailla se mutkikas ja hieno järjestys, jonka avulla näitä hyötyjä voidaan saada aikaan. Ja mikäli lisäksi vielä selittäisimme hänelle, miten mikäkin osanen liittyy tai vaikuttaa moneen muuhun osaseen, ja mikäli selittäisimme hänelle kaikkien osasten keskinäiset määräytymiset ja sen, miten asiat alistuvat toinen toiselleen, ja sitten selittäisimme vielä senkin, miten tämä kaikki on edellytyksenä yhteiskunnan onnellisuudelle, ja sitten selvitettäisiin hänelle vielä, kuinka tällainen hieno järjestys voidaan saattaa voimaan myös hänen omassa maassaan ja millaisia esteitä vallitseva järjestelmä asettaa hänelle kerrotun paremman järjestyksen tielle ja miten tuollaiset vastukset voidaan voittaa ja miten monet hallintokoneiston rattaat saadaan liikkumaan taiseemmin ja liukkaammin ilman, että ne rutisevat ja ratisevat tai estäisivät toinen toisensa liikkumisen. Epäilenpä, voiko kukaan kuunnella tällaista selontekoa tuntematta sydämessään jonkinlaista yhteiskunnallisen hengen heräämistä. Hän on tunteva, ainakin

jonkin aikaa, halua pyyhkäistä pois tuollaiset vastukset ja saattaa liikkeeseen sellainen kaunis ja hyvin järjestetty koneisto.

Mikään ei näytä edistävän yhteiskunnallista henkeä oivallisemmin kuin valtiotaidon opiskelu ja tutustuminen erilaisiin hallitsemisen tapoihin – niin niiden mahdollisiin etuihin kuin haittoihinkin – tai tutustuminen oman maan hallitusmuotoon ja siihen, millä toialla se kulloinkin on ja millai-

sia etuja omalla maalla on suhteessa toisiin kansakuntiin. Samoin yhteiskunnallista henkeä edistää tutustuminen oman maan kaupankäyntiin, sen puolustukseen, siihen, millaisia epäedullisia asioita pitää voittaa ahkeruudella tai millaisille vaaroille maa saattaa joutua alttiiksi ja miten vältetään yksi huoli tai miten varustaututaan toista vastaan. Tältä kannalta katsoen poliittinen keskustelu, mikäli se vain on kohtuullista, järkevää ja käy-

tännönläheistä, on kaikista pohdiskelevan ajattelun muodoista hyödyllisintä. Tuskinpa edes heikoimmat ja huonoimmat tämän lajin keskustelut ovat aivan arvottomia, sillä tarjonnevathan nekin virvoitusta ihmisten yhteiskuntaa koskevalle kiinnostukselle ja näin osaltaan herättävät heidät etsimään keinoja yhteiskunnan onnen lisäämiseksi.

ADAM SMITH